

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 18. V Ljubljani, 30. septembra 1890. Letnik III.

Nekaj o vrtnicah ali rožah.

VII.

Ko začne rumeneti listje po gozdih in vrtovih, misliti moramo na polaganje vrtnic, da jih tako ubranimo mrazu in zimi ter ohranimo žive. Les in odganjke, kateri so: ali prvi prestar, ali drugi prevodeni, tako da vemo uže prej, da bodo poginili pod zimsko odejo, treba odstraniti. Posebno nekatere čajevke in noazetke rade meseca septembra in oktobra poganjajo dolge, vodene poganjke, katere naravno do polaganja vrtnic ne morejo dozoreti, zaradi tega pa v zemlji ali zgnijo ali pozebo. Enako treba porezati ves star in slabo kažoč les, tako da ostanejo le zdrava, dozorela očesca, katera potem spomladi tudi zdravo rasto in bujno cveto.

Nikakor pa ne svetujemo krone preveč obrezati morda zaradi tega, da je spomladi več treba ne bode, in to zaradi prav naravnih razlogov. Ako še tako skrbno zavarujemo in pokrijemo vrtnice, vender lahko ali zbok mraza ali zbok prevelike mokrote trpijo. Če je krona jeseni, predno vrtnice položimo, uže za spomlad prikrojena, tedaj do dobra obrezana, zgodi se, da ena ali druga veja pozebe ali pa zgnije, in tako spomladi ne preostaja drugo, kakor še bolj živo vse obrezati.

Nasledki so: prebujna rast čajevk in noazetk, pravo divjanje in nič cvetja. Te dve vrsti pa sta najbolj zimskim nezgodam izpostavljeni.

Zato odstranimo jeseni, predno jih polagamo, vrtnicam ves nedozorel les, in enake poganjke ter vršičke, tako da ostane vender še kakih 10 očesec po posamnih vejah. Potem vse veje počasi prevažimo, da v zemlji manj prostora zavzemo, in kadar smo izkopali debelcu in kroni vrtnice obširno jamo, zopet počasi in lahko začnimo pripogibati jih na ono stran. To pa sigurno le dve osebi zgotovita, drugače se kaj lahko polomijo. Pod vrtnično krono in nad njo je najbolje položiti ali smrekove ali bukovve vejice, še bolje brinje, potem šele prst in drugo šaro. Da je le požlahtnjeni del, namreč krona, dobro pokrita, sicer podloga ne potrebuje odeje, razen po prav mrzlih krajih.

Pripogibati moramo vrtnice vedno na eno in isto stran, vsako leto enako. Ko je prvi poprijel tikom zemlje debelce in začel z drugo roko (prva roka drži naj vedno debelce tik zemlje) počasi pripogibati, ne preveč živo, ampak kolikor moči na okroglo, naj drugi, ko je krona v izkopani kotanji, tik nje v zemljo jo pripne z leseno kljuko in potem pokrije najprvo z brinjem, s smrečjem ali listjem, potem pa nameče nekoliko prsti na njo.

Po neograjenih vrtih zavarujemo še s trnjem debelca proti zajcem in potem jih mirno pustimo v zimskem počitku.

Pri nas je čas za polaganje konec oktobra, ker je dobro, da se prej vrtnice malo utrdijo, in jim slana ravno ne škoduje tako hitro.

Ko pa jesenski oblaki obetajo sneg, nanesimo okoli stebelc nad koreninami kako ped na visoko in primerno na okoli prav mastnega gnoja. Ta se počasi potem s snežnico okoli korenin razprostire.

In s tem sem kolikor mogoče na kratko podal najžlahtnejša opravila pri krasnih vrtnicah na vrtu. Pisal sem svoje večletne izkušnje, gotovo pa, kakor nobena reč pod solncem; tudi te črtice niso popolne. Želim, da bi posebno nežne roke vrlih naših Slovenk pridno gojile kraljice vrtov in s tem si vstvarjale najlepše veselje in najpopolnejši užitek. Kdor spoznava naravo, tudi sebe lahko spozna.

In z vročo željo, da bi krasne vrtnice vsakemu mali trud bogato povračale in krasile sleherni še tako mali vrtec, završujem kratke črtice. P. Gilly.

Gnojenje na vrtu.

Najugodnejši čas gnojiti vrtove je gotovo pozno jeseni, da pride gnoj še pred hudim mrazom v zemljo. Izkušnje so dokazale, da je vrtom v hasen, če so prekopujejo v jeseni, in da so v tem času prekopani zeló rodovitni, gnoj pa pri tem prekopavanji v zemljo spraviti, stane manj truda in je tudi zelo koristno, posebno če ni še pregnil in prekratek. V obče pa se redilne tvarine od gnoja po dežji in snegu raztopijo in po zemlji razširjajo po celih vrtnih gredah, da rastejo spomladi prav lepo, ker se je gnoj že zmešal z zemljo in ji dal torej vso redilno moč.

Vrtovom slamnat, še ne prekisan gnoj, ni ugoden, redi manj in večkrat rastlinam škoduje, daje živeža in stanovanje bramorjem in drugim škodljivim mrčesom, ker si radi izvolijo v svoje stanovanje gnoj, ki se šele v zemlji kisa ter jim daje dovolj gorkote. Zraven tega napravlja sveži gnoj pri mnogih rastlinah razne bolezni, na primer grinte pri ohrovtu in pri več drugih.

Napačno pa je gnoj napeljati na vrte in ga pustiti v kupih predolgo časa, predno se pravi v zemljo. Pri suhem vremenu se posuši in mnogo redilnega soka se izhlapi, kar rastlinam ne more biti nikoli v prid, če pa je vreme deževno, gre ves gnoj na tisti prostor, kjer leži, in gnojejenje je potem takem neenako. Prav dobro je gnojiti vrte prav po vrhu zemlje, da se gnoj komaj pokrije. Porabi se v to na polovico segnit gnoj, ali druge reči, katere so že nekoliko segnile. Če je bila zemlja že poprej dobro pregnojena v globočini in se potem zmeša po vrhu s prav malo gnojem, dá taka zemlja mladim rastlinkam, katere nimajo prvi hip globokih korenin, prav dobre hrane ter jim pomaga bujno rasti. Taka tla, gnojena po površji pri zalivanji, ne utrdijo se in ne spokajo, ker gnoj od zgoraj mokroto dalje drži, kakor navadna zemlja, in rastline dokazujejo, kako ugodno jim je tako gnojenje s svojo naglo in lepo rastjo.

Pri rabi na pol segnitega gnoja tudi sveže gnojenje rastlinam ne škoduje. Sveži, s slamo mešani gnoj naj se rabi le takrat, ko se hoče preveč težka in trda zemlja rahljati, povsod drugod naj se gnoji z na pol segnitim gnojem.

Shramba in pošiljatev cepičev po zimi.

Cepiče, katere rabimo za zimsko cepljenje, narezati je precej jeseni, kadar istje odpade in predno slana pritisne. Te cepiče položimo v senčen kraj ter jih nekoliko zaspimo z zemljo. Kakor hitro se prične hud ponočni mraz, moramo jih

pobratiti iz zemlje, zvezati jih po vrstah skupaj ter zaviti v močen papir, ki je s kakim cenim oljem napojen. Potem zavijmo cepiče v mah ter jih zakopljimo v drevesnici ali na vrtu na kak kraj, ki je varen miši. Na ta način ohranimo cepiče skozi celo zimo zdrave in sveže. Nobeden se ne pokvari, bodi še tako hud mraz. Olje vsled svoje narave zabrani, da se cepiči ne izsušé, in ne pusti mokrote do njih. Tako zavite cepiče je mogoče pošiljati tudi v najhujši zimi kolikor le daleč hočemo. Poslani cepiči pridejo gotovo zdravi v namenjeni kraj, da le niso med tem časom prišli v kak zakurjen prostor.

Obiranje, shranjevanje in pošiljanje sadja.

Ako nočeš pri sadji imeti škode, tedaj je moraš obrati ob pravem času.

Zgodnja jabolka in hruške ne smejo popolnoma dozoreti na drevju, ker take gnijo rade in dobe slab okus. Oberi jih torej 8 do 10 dni, predno dozore.

To velja tudi o jesenskem sadju. Zor mu izpoznaš najbolje na peškah, ki začno rjaveti, oziroma črneti.

Zimsko sadje naj pa dozori popolnoma na drevju, predno ga potrgaš.

Obiraj previdno, da se ne poškoduje sadje, pa če je le mogoče, ob suhem vremenu, in sicer takrat, kadar je drevo uže suho.

Zgodnje in jesensko sadje naj dozoreva v kakem zaprtem temnem kraju. Zimsko sadje prezračí kakih 14 dni poprej na kakšnem zračnem prostoru, predno je spraviš v klet ali v kako drugo zimsko shrambo.

Zimska shramba ne bodi pregorka niti presvetla, da sadje ne uvene. Ne nasipaj ga pregosto, zlasti ne finih vrst, ker tako shranjeno sadje gnije kaj rado. Večkrat ga preberi in odstrani precej vse le količkaj nagnile plode.

Posebno fino sadje, na pr. hruške, zloži na lataste lese in sicer tako, da se ne dotika plod ploda, in položi je na muhe. Pravi okus ima le zrelo sadje zato vživaj le tako. Dva dneva naredita, posebno pri hruškah velik razloček o okusu. Zanesljivo znamenje, da je hruška zrela, je, ako se ti njeno meso pri peclji uže uda, če nekoliko pritisneš s prstom. Če je na tem mestu še trdo meso, kaže to, da hruška ni še zrela.

Kadar pošiljaš fino sveže sadje, zavij vsak plod posebe v mehak papir in zloži sadje v zaboj ali košarno tako, da se ne more med vožnjo pregibati. Pri velikih množinah je dobro med sadje v zaboje vlagati suhega žaganja, drobne otave, rezanice ali pa plev pšeničnih ali rženih.

Raznotere vrtnarske reči.

Kako prst menjati, kadar sadimo drevje tam, koder je raslo staro drevje. Če hočeš mlado drevo vsaditi tam, koder so stala stara drevesa, moraš prst obnoviti. Staro prst izkoplji tako daleč okrog in tako globoko, kolikor le mogoče, že zaradi tega, da odpraviš stare korenine. Če imaš dovolj komposta ali pa sprhlega gnoja, napolni ž njim jamo. Sicer pa primešaj malo prejšnje prsti. Ob cestah obnoviš prst, če med mestom, kjer pesadiš novo drevo, in bližnjim drevesom izkoplješ kolikor mogoče dolgo jamo. Ta prst se porabi za sajenje, jama se pa potem zaspé s prstjo, ki se je izkopala na mestu, kjer je stalo staro in vsadilo novo drevo.

Sadnim drevesom na travnikih narediti moraš kolobar, ki ima vsaj jeden meter dolg premer. Mladim drevesom, ki imajo drobne koreninice svoje še v razkopani prsti, jako ugaja razrahlanje zemlje in večja vlažnost, ko jim ni treba

s travnimi koreninami deliti redilnih snovi. Ko razkopuješ kolobar pri starih drevesih, pokončaš mnogo škodljivih mrčesov in njih ličink, ki bi bile tukaj prijetno prezimile. Vse te koristi imajo kolobarji tudi ob drevesih po njivah; po travnikih so pa še v nekem posebnem oziru koristni. Dreves skoro ne poškoduješ pri košnji. Kolikokrat vidiš po travnikih drevesa, ki so hitro nehala rasti, ne da bi gospodar vedel, zakaj. Če pa opazuješ drevo blizu pri tleh, vidiš, da ima okrog in okrog vreze s koso. Take rane se le počasi zdravijo, ali se pa še ozdravijo ne. Zatorej se jih izogibaj in napravi kolobar okrog drevesa.

Retkova kal za salato. Retkev, ki je vso zimo v gorki kleti zadelana s peskom, kali zgodaj in dobi precejšnje število peresec. Ako ta peresca kakor endivijo s krompirjem pripraviš, jedel boš izvrstno salato.

Zelo škodljiva je in med sadjarji jako razširjena navada, polagati na dno jame precejšnjo množino, dostikrat 30 centimetrov visoko, iverja, da celo kratkega vejevja, protja in enakih stvari, da bi s tem pospešili rast drevesu. Ali take in enake trvine imajo zelo malo redilne moči v sebi; razen tega pa nastanejo mnogovrstni škodljivi nasledki ob takem ravnanji. Ker omenjene stvari le polagoma prhnijo in se zatorej prostor, ki ga zavzemajo, vedno manjša, pregljblje se vedno zemlja, ki leži nad iverjem, protjem i. d. r. Tla se toliko bolj znižavajo, kolikor dalje gre oprh in se prostor lesenih delov manjša. Posajeno sadno drevo se mora nehote takisto posedati in vsled tega stoji preglbokoko, in zadenejo ga vsi škodljivi nasledki, ki prihajajo od globokega sajenja. Tudi se lahko prigodi, da začno koreninice gniti: kajti navadno se nahajajo po lesenih predmetih, ki se polože dnu jame, gobe in zajedalke, katere preidejo potem po navadi na koreninice in jih uničijo. Marsikatero mlado drevo je žalovalo, in marsikatero se je tudi posušilo. Kaj je bilo pač? Gobe, ki so se zaredile po koreninica, opustošile so lepo drevje. Naj se torej opusti slaba navada; kajti pričakovana velika korist izpremeni se navadno v zelo škodljive nasledke.

Kako se slive ali češplje do pomladi ohranijo. Slive ali češplje pobero se z drevesa kak suh in solnčen dan. Skrbno naj se potrgajo samo zrele, a vender ne mehke češplje. Odrgran sad naj bode kakih 36 ur v suhem prostoru, da se izhlapi. Sedaj se denejo češplje v nov in suh lonček. Lonec mora biti zelo suh, in ga je pred porabo skrbno zbrisati. Češplje se deno z otrobi ali z moko vred tako v lonec, da so repki obrnjeni proti dnu, da se nobena češplja lonca ne tišči in tudi druga druge ne. Kader je lonec napolnjen, zaveže se z pergamentnim papirjem in potem z mehurjem. Lonec je potem shraniti v suho in hladno shrambo, kjer ne more mráz do njega. Kadar se češplje rabijo, opero se ter drže v kakem situ nad soparom vrele vode, vsled česar dobijo obliko, kakor da bi bile ravnokar odtrgane.

Drevesni rak. Te bolezni ne odpraviš niti s tem, da rano močno obrežeš niti s tem da jo zamažeš. S tem le povekšaš rano, da se drevo poprej posuši. „Pred tremi leti imel sem,“ tako poroča nekdo v nemškem listu „Thier-Börse“ „jako bolno jablano. Vsa sredstva, katera sem poskušal, niso nič pomagala. Privezal sem z žico po dolgem v rano tako velik kos ten iz desek, da je bilo ostalo mej drevesnimi ranami in deblom vsaj 5 centimetrov prostora. Ta kos ten napolnil sem s prstjo, katero sem dobro stlačil. Lani sem kos ten odstranil, rano prsti očistil in nisem več zapazil rakovitih izrastkov, robovi rane so bili gladki in zdravi, rana se je jela zaraščati. Rana se dalje zarašča, in nadejem se, da se letos zavsem zaraste. Seveda jamčiti ne morem, da bi to sredstvo vselej pomagalo, priporočam pa vender gospodarjem, da je poskušajo.